

Eusebius om påbegyndelsen af Diocletians forfølgelser i Nikomedia

Eusebius (ca. 260-340) var forfatter og biskop i Cæsarea i Palæstina. Eusebius forfattede bl.a. et omfattende værk på græsk om kirkens historie (Historia Ecclesiastica) fra Jesu tid frem til sin egen samtid (til ca. 324). Eusebius ønskede med sit værk at hædre og bevare mindet om de første kristne apostle, kirkens grundlæggere og martyrerne. Der er således ingen tvivl om Eusebius' sympatier og hans tendens. Alligevel er Eusebius en vigtig kilde til kristenforfølgelserne under kejser Diocletian, der foregik i hans egen samtid og som han til dels selv var øjenvidne til.

10 Da jeg nu i hele syv bøger har beskrevet rækken af apostlenes efterfølgere, anser jeg det for ganske overordentlig vigtigt i denne ottende bog at bringe begivenhederne fra min egen tid, som fortjener en særlig fremstilling, til eftertidens kundskab. Her vil min beretning begynde. [...] [I det følgende beretter Eusebius, at kristendommen før hans tid havde opnået stor udbredelse i det romerske rige. Men i kejser Diocletians regeringstid ramte Guds vrede de kristne menigheder, da de romerske myndigheder angreb kirkerne.]

15 Alt dette fuldbyrdedes i min tid, da jeg med egne øjne så bedehusene blive revet ned fra øverst til nederst lige til selve grundvoldene og de guddommelige og hellige skrifter blive overgivet til ild midt på torvene, mens menighedernes hyrder skammeligt måtte skjule sig her og der, mens nogle af dem blev grebet på den skændigste måde og spottet af deres fjender. [...]

20 Lad os da gå videre og i korthed beskrive det guddommelige ords vidners¹ hellige kampe. Det var i Diocletians 19. regeringsår² i måneden Dystrus — den kaldes marts hos romerne — da festen for Frelserens lidelse³ nærmede sig, at der alle vegne blev udbredt kejserlige edikter, som påbød at nedbryde kirkerne til grunden og at tilintetgøre skrifterne⁴ ved ild, og som bestemte, at de, der beklædte embedsstillinger, skulle miste dem, og de, der var ansat ved hoffet,⁵

25 skulle berøves friheden, hvis de holdt fast ved deres kristne overbevisning.

Sådan var det første edikt imod os. Men ikke længe efter kom hertil andre edikter, der påbød, at alle lederne af menighederne på hvert enkelt sted først skulle kastes i fængsel og så dernæst ved alle midler tvinges til at ofre.

Da udholdt menighedernes ledere i sandhed i stort tal med godt mod frygtelige mishandlinger, og de lærte store kampe at kende, mens adskillige andre, hvis sjæle stivnede af frygt, meget let gav efter ved det første angreb, og alle de øvrige led afvekslende forskellige slags pinsler: En fik sin krop mishandlet af piskeslag, mens en anden blev straffet med uudholdelige forvridninger og sønderrivninger, og allerede som følge heraf led nogle en ulykkelig død. Andre igen gik ud af kampen på anden måde. Således blev en, skønt de øvrige pressede løs på ham med vold

30 og førte ham frem til de skændige og urene offerhandlinger, løsladt, som om han havde ofret, skønt han ikke havde ofret. En anden, der overhovedet ikke var trådt hen til eller havde rørt ved noget vederstyggeligt, men om hvem de øvrige sagde, at han havde ofret, måtte gå bort og tavs bære denne falske anklage. En anden, der blev samlet op som halvdød, blev smidt væk, som om han allerede var lig. Atter en, der lå på jorden, blev slæbt afsted ved fødderne et langt

35 stykke og regnet blandt dem, der havde ofret. En råbte op og bevidnede med høj røst, at han

40

¹ Dvs. de kristne martyrs

² Dvs. 302-303. Diocletian var på dette tidspunkt en af de to overkejsere (med titel af Augustus).

³ Festen for Frelserens lidelse: Påskefesten. Påskedag i 303 var d. 18. april.

⁴ Skrifterne: menighedernes skriftsamlinger, de hellige skrifter

⁵ Dvs. folk (frie og frigivne), der var ansat i kejserens husstand

havde nægtet at ofre, og en anden skreg, at han var kristen, idet han var stolt over bekendelsen til det frelsende navn. En anden bedyrede, at han ikke havde ofret og heller ikke nogensinde ville gøre det. Men disse blev af en talstærk soldaterafdeling, som var udkommanderet i den anledning, slået på munden og bragt til tavshed, slået i ansigtet og på kinderne og stødt bort med vold. Så megen vægt lagde guds frygtens fjender på, at det skulle se ud til, at de på enhver måde havde opnået deres mål.

Men dette fik de ikke held til overfor de hellige martyrer. Mine ord formår ikke at give en nøjagtig beskrivelse af disse.

Thi der kunne fortælles om mange, som viste en beundringsværdig iver for troen på alletings Gud, ikke blot fra den tid, da den almindelige forfølgelse begyndte, men meget før, da freden endnu herskede. For nylig, først for nylig, rørte han, der havde fået magten,⁶ på sig, ligesom fra en dyb søvn, og i den mellemliggende tid efter Decius og Valerian gik han endnu hemmeligt og ubemærket til angreb overfor kirkerne. Han rustede sig ikke på én gang til krigen imod os, men forsøgte til at begynde med alene med dem i hærene (thi således mente han, at de øvrige let kunne tages, når han først havde betvunget og fået magten over disse). Men man kunne se, at et stort tal af dem i hærene med glæde foretrak det borgerlige Liv for ikke at blive fornægtet af troen på alletings skaber. Thi da hærføreren, hvem han nu var,⁷ først nu gik over til forfølgelse mod hærene og sigtede og rensede dem, der var optaget i lejrene, og gav dem valget mellem enten at adlyde og nyde den rang, som de havde, eller tværtimod blive den berøvet, hvis de modsatte sig befalingen, var der et stort antal af Kristi riges soldater, der uden at tøve ganske afgjort foretrak bekendelsen til ham fremfor den tilsyneladende hæder og de gode kår, som de besad. En og anden af dem fik nu hist og her ikke blot tab af værdighed, men endogså døden til gengæld for sin fromme standhaftighed. Endnu dengang gik han, der satte efterstræbelsen i gang, ret mandeholdt til værks og vovede kun i nogle få tilfælde at lade det gå indtil blodet,⁸ da de troendes mængde tilsyneladende afskrækkede ham og holdt ham fra på en gang at åbne krigen mod dem alle. Men da han rustede sig mere åbenlyst, er det ikke muligt med ord at beskrive, hvor mange og hvilke Guds martyrer de, der boede i alle byer og lande, kunne se for deres øjne.

Straks, samtidig med at ediktet mod kirkerne blev offentliggjort i Nikomedia,⁹ var der en mand, som ikke var uden betydning, men højt udmærket med sådanne værdigheder, der regnes for noget i verden, som lod sig bevæge af nidkærhed for Gud og gik til værks i en glødende tro, så han nedrev ediktet, der var anbragt på et åbent og offentligt sted, og rev det i stykker som vanhelligt og ugudeligt og det, mens to kejsere var nærværende i byen, den ældste af dem¹⁰ og han, der beklædte fjerdepladsen¹¹ fra denne i regeringen. Den omtalte var den første af de derværende, som udmærkede sig på denne måde, og han måtte straks lide det, som var at vente for et sådant vovestykke.¹² Sin ro og uforfærdethed bevarede han til sit sidste åndedræt.

Blandt alle dem, som nogensinde har været besunget som forunderlige og været i ry for deres mod både hos grækere og barbarer, frembragte denne tid guddommelige og fremragende mar-

⁶ Der sigtes muligvis til Djævelen eller til Galerius, der var blevet underkejsere (med titel af Cæsar) i år 293

⁷ Denne hærfører kalder Eusebius andetsteds Veturius

⁸ Jf. Hebr. 12,4

⁹ *Nikomedia*: by i det nordvestlige Anatolien, der var kejserlig residensby i den østlige del af riget.

¹⁰ Dvs. Diocletian

¹¹ Dvs. Galerius

¹² Dvs. at han for sin forhånelse af det kejserlige edikt blev henrettet.

tyrer i Dorotheus¹³ og hans medtjenere ved hoffet. Skønt de af deres herrer blev agtet værdige til den største ære og ikke blev behandlet ringere end deres egne børn, anså de udskældninger for troens skyld og pine og de mange forskellige døds måder, som de udfandt til dem, for i sandhed at være en større rigdom end timelig ære og vellevned. Jeg vil fortælle, hvorledes en af dem mistede livet, og derudfra lade læserne skønne, hvad de andre måtte lide. En mand blev i den ovennævnte by ført frem for de herskere, som jeg har omtalt.¹⁴ Han fik ordre til at ofre, men da han vægrede sig derved, blev der givet befaling til, at han nøgen skulle hæves op i vejret og hudstryges over hele kroppen med piske, indtil han havde bøjet sig, så at han, om også modvilligt, gjorde det, han havde fået ordre til. Men da han ikke lod sig rokke af disse lidelser, og hans knogler allerede lå blottede, blandede de eddike med salt og lod det hælde i de dele af hans krop, der var revet op. Da han også foragtede disse smerter, blev et ildbækken bragt til veje, og resterne af hans krop blev ligesom spiseligt kød fortæret af ilden, ikke på én gang, for at han ikke hurtigt skulle dø, men lidt efter lidt. De, der lagde ham på bålet, fik ikke lov til at høre op, før han efter at have gennemgået så meget ville gå ind på det, som han fik ordre til. Men han holdt stejlt fast ved sin beslutning og opgav sejrrikt ånden under sådanne pinsler. Sådant var martyriet for en af tjenerne ved hoffet, i sandhed hans navn værdigt. Han hed nemlig Peter.¹⁵ De øvrige martyrier var ikke ringere, men jeg forbigaar dem med henblik på fremstillingens rette forhold. Jeg vil blot fortælle, at Dorotheus og Gorgonius¹⁶ tillige med adskillige andre af den kejserlige husholdning efter mange slags kampe gik ud af livet ved kvælning og hjemførte kamppriser for den guddommelige sejr.

På dette tidspunkt blev den daværende leder af menigheden i Nikomedia, Anthimus, halshugget på grund af sit vidnesbyrd om Kristus. Til denne føjedes en talrig mængde martyrer, da der — uvist hvordan — i disse dage var udbrudt en ildebrand i paladset i Nikomedia, mens der ifølge en falsk mistanke gik det rygte, at branden var påsat af vore.¹⁷ Hele familier af de gudfrygtige blev efter en kejserlig befaling i skarevis dels henrettede ved sværd, dels fuldkommede¹⁸ ved ild. Det fortælles, at mænd tillige med kvinder med en gudgiven og ubeskrivelig iver sprang ind i bålet. Men bødlerne bandt en mængde andre i både og styrtede dem ned på havets bund. De, som regnedes for deres herrer, mente, at de på ny måtte opgrave de hof tjenere, der efter døden var lagt i jorden med en behørig begravelse, og styrte dem i havet, for at ikke nogle skulle tilbede dem, når de lå i deres grave, idet de, efter hvad de troede, regnede dem for guder. Sådant gik det til i Nikomedia ved forfølgelsens begyndelse.

Eusebius: *Historia Ecclesiastica* 8,1-6. Overs. K. Bang: *Eusebs kirkehistorie* (bind 2), Kbh. (1945), s. 381, 383, 384-390

¹³ Dorotheus: var en fremtrædende romer ved det kejserlige hof, der nærede sympati for den kristne lære og de kristne.

¹⁴ I Nikomedia foran Diocletian og Galerius

¹⁵ Dvs. "en klippe", jf. Matt. 16,18.

¹⁶ Gorgonius: var endnu en fremtrædende romer ved det kejserlige hof, der nærede sympati for den kristne lære og de kristne.

¹⁷ Anthimus' og hof tjenernes henrettelse synes at skyldes den i det følgende nævnte beskyldning for at have foranlediget paladsets brand.

¹⁸ Fuldkommede: gjorde sig fuldkomne i martyrdøden